

Marek Jaskólski, marek.jaskolski@uwr.edu.pl,
Uniwersytet Wrocławski, Zakład Geomorfologii
Łukasz Pawłowski, lukasz.pawlowski@uwr.edu.pl
Uniwersytet Wrocławski, Zakład Geoinformatyki i Kartografii

Turystyka kulturowa na Spitsbergenie – stan obecny i możliwości rozwoju¹

Słowa kluczowe: turystyka kulturowa, Spitsbergen, Arktyka,

Abstrakt: Celem autorów pracy jest identyfikacja charakteru turystyki kulturowej na Spitsbergenie, poprzez przedstawienie jej stanu obecnego, charakterystykę walorów na których ona bazuje jak i określenie możliwości rozwoju. Wobec dzisiejszych możliwości komunikacyjnych rozwój turystyki obserwowany jest również w obszarach arktycznych. Spitsbergen należący do europejskiej części Arktyki stanowi skansen obecności człowieka w obszarach polarnych. Niniejszy artykuł przybliży historię eksploracji oraz działalności człowieka na Spitsbergenie, największej wyspie Archipelagu Svalbard. Opisuje ekspansję gospodarczą, a w szczególności ukazuje rozwój turystyki na tym obszarze. W artykule przedstawiono rodzaje zachowanych na Spitsbergenie zabytków kultury, omówiono formę i zakres prawny ochrony dziedzictwa kulturowego oraz przedstawiono główne kierunki turystyczne.

Wstęp

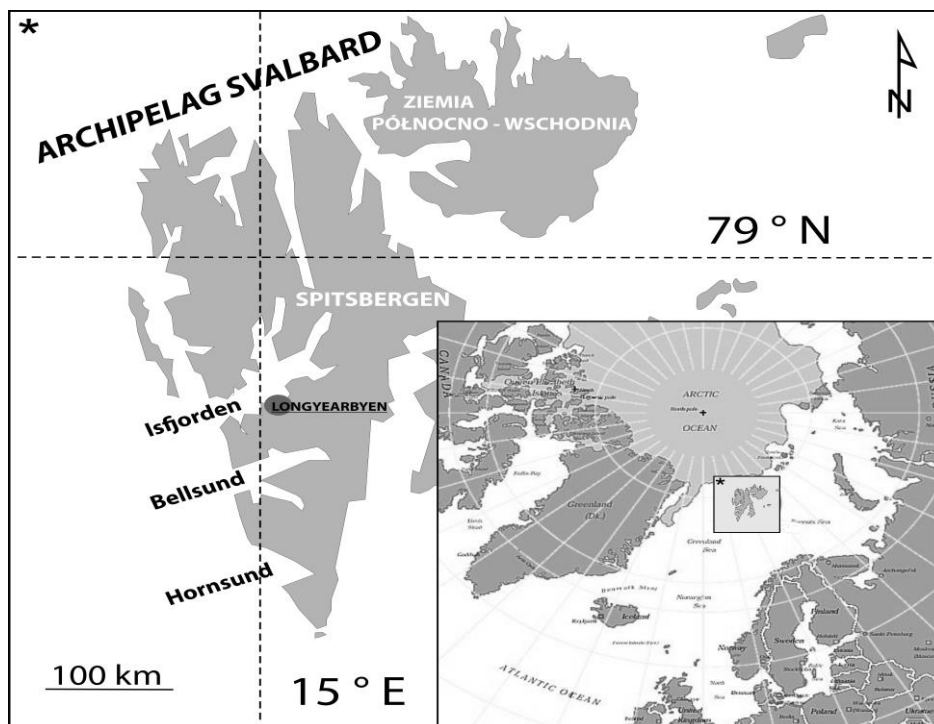
W ciągu ostatniej dekady zauważono wzrost zainteresowania Arktyką jako potencjalną destynacją turystyczną [Gyimóthy i Mykletun 2004, s. 855; Baldacchino 2006, s. 21; Stewart i inni 2007, s. 376]. W obecnie dostępnej literaturze obszary arktyczne analizowane są głównie z perspektywy potencjału turystyki kwalifikowanej, którą ze względu na wysokie ryzyko można zaklasyfikować również jako turystykę ekstremalną [Adamczyk 2011; Stasiak 2013, s. 72]. Arktyka kojarzona jest przede wszystkim z lodem, zimmem i niedźwiedziami polarnymi. Należy jednak wyjaśnić, że oprócz atrakcji przyrodniczych, Arktyka, a szczególnie część Arktyki europejskiej posiada wiele walorów turystycznych, istotnych z punktu widzenia różnych form turystyki kulturowej [Maciejowski 2007, s. 124; Vistad 2008, s. 26]. Wyspa Spitsbergen, z przyczyn wielowiekowej obecności człowieka, może stanowić cel turystyczny spełniający oczekiwania turystki kulturowej jakim jest m.in. podróżowanie z przewodnim motywem odwiedzenia i poznania miejsc związanych z dziedzictwem kulturalnym. Zarówno w aspekcie historii architektonicznej (zabytki), historii sztuki, jak i również szerszym kontekście obejmującym: elementy życia codziennego mieszkańców, osiągnięcia nauki i techniki, a nawet kulturowe elementy krajobrazu [Gaworecki 2003, s. 81; Wartecki 2010, s. 5].

¹ Niniejszy artykuł powstał dzięki uczestnictwie w projekcie: „Assessment of impact of coastal hazards on scientific and community infrastructure in polar regions using remote sensing, geoinformation and new geomorphological mapping methods”, który był realizowany w ramach programu Homing Plus Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka. Serdeczne podziękowania dla dra Mateusza Czesława Strzeleckiego za przewodnictwo naukowe, oraz specjalne podziękowanie dla dra hab. Piotra Zagórskiego.

Geograficzna charakterystyka obszaru

Svalbard jest zarządzana przez Norwegów, prowincją w europejskiej części Arktyki. Obejmuje swoim zasięgiem archipelag kilkunastu wysp o łącznej powierzchni 62 924 km², otoczony od północy okołobiegunowym basenem arktycznym, od wschodu Morzem Barentsa, a od zachodu Morzem Grenlandzkim [Dolnicki i Gawor 2012, s. 70]. Największą wyspą archipelagu, a zarazem obszarem najintensywniejszej działalności człowieka jest Spitsbergen. Wyspa ta o powierzchni ok. 39 tys. km², cechuje się górzystym krajobrazem z deniwelacjami terenu sięgającymi od 0 do 1717 m n.p.m. (Newtontoppen). Poprzez położenie w polarnym klimacie (najniższa średnia temperatura występuje w lutym i wynosi -20 °C, zaś najwyższa średnia temperatura wynosi +4,4 °C i występuje w lipcu), 60% powierzchni wyspy jest zlodowacone [Stange 2008].

Osadnictwo Spitsbergenu skupia się na zachodnim wybrzeżu, które dzięki ciepłemu prądowi zatokowemu (Prąd Zachodniospitsbergeński) przez większość roku jest wolne od pokrywy lodowej, natomiast wschód wyspy opływa zimny Prąd Wschodniospitsbergeński. W związku z wpływem dwóch różnych prądów, widać znaczne dysproporcje pomiędzy zachodnim, a wschodnim wybrzeżem. Na zachodzie lodowce kończą się przeważnie na lądzie lub w fiordzie, tylko niekiedy czołem lodowca jest klif uchodzący do morza. Granica wiecznego śniegu, znajduje się na wysokości sięgającej 800 m n.p.m. [Karczewski i Stanowski 2013, s. 32]. Podczas gdy granica wiecznego śniegu na wschodzie wynosi około 200 m n.p.m., a lodowce w przewadze kończą się wysokimi klifami lodowymi. Wody zachodniego wybrzeża pozostają wolne od lodu nawet do kilku miesięcy dłużej niż wody wschodniej części wyspy. Dodatkowo wyspę charakteryzują głęboko wcięte zatoki i fiordy. Ważnym aspektem jest również zróżnicowana budowa geologiczną Spitsbergenu. Pochodzące z paleozoiku podłoże (tzw. seria *Hecla Hoek*), zostało sfałdowane i zmetarmorfizowane w orogenezie kaledońskiej. Podłoże przykrywają młodsze osady stanowiące dewońskie łupki i piaskowce, jak również tworzące poziome warstwy osady datowane na okres od karbonu po trzeciorzęd.

Ryc. 1. Położenie Spitsbergenu i Archipelagu Svalbard

Źródło: opracowanie własne na podstawie OpenStreetMap 2016.

Historia obszaru

Spitsbergen, największa wyspa należąca do archipelagu Svalbard, została prawdopodobnie odkryta już w XII wieku przez Normanów [Baird 1967]. Normanom przypisuje się również nazwanie archipelagu (z nor. *sval bardi* oznacza zimną krawędź) [Stange 2008, s. 199]. Jednak oficjalnie za odkrywców archipelagu, uznaje się wyprawę Willema Barentsa w 1596 r, podczas której zbadano południowo-zachodnie wybrzeże Spitsbergenu. Kolejnym arktycznym eksploratorem był Henry Hudson, który w 1607 roku opłynął zachodnie wybrzeże Spitsbergenu. Doniesienia odkrywców północy o bogactwach naturalnych tamtejszych akwenów rozniosły się błyskawicznie. Pierwszy statek wielorybiczny dotarł na Spitsbergen w 1610 r. Pionierami połowów wielorybów na dalekiej północy zostali Brytyjczycy, natomiast zaraz po nich podążali Holendrzy.

Z początku wykrawano i przetwarzano tylko sam tłuszcz wielorybów, jednak prędko zorientowano się, że poprzez proces gotowania, wartościowy tran można uzyskać również z pozostałych jego części [Stange 2008, s. 203]. Ówczesny rozwój technologii szkodniczej (drewniane konstrukcje), nie pozwalał na wytop tranu na pełnym morzu. Na Spitsbergenie zaczęto zakładać stacje wielorybiczne. Jedną z pierwszych takich stacji był holenderski *Smeereburg* (z hol. miasto tranu) na małej wyspie Amsterdam na północnym zachodzie Spitsbergenu [Conway 1906, s. 183]. W osadzie tej przebywało w sezonie do dwustu wielorybników. Natomiast największa stacja, zlokalizowana była w pobliżu dzisiejszego Barentsburga w Grønfyorden [Stange 2008, s. 214]. Działalność wielorybicza doprowadziła nawet do zaciętej bitwy morskiej. W 1693 r. konkurująca z Holandią, Francja zatopiła 17 holenderskich statków wielorybicznych, a 24 przejęła i uprowadziła [Stange 2008, s. 204].

Archipelag Svalbard w porównaniu do innych części Arktyki nie posiadał ludności rdzennej, należy jednak wspomnieć o „Pomorcach” – rosyjskojęzycznej ludności, zamieszkującej wybrzeże Morza Białego. Od XVI do połowy XIX w. to Pomorcy byli głównymi użytkownikami zasobów wyspy, zakładali traperskie chaty, a utrzymywali się z polowań. Zarobek dostarczał im głównie handel futrami przede wszystkim pieśców, reniferów, niedźwiedzi polarnych, fok, ale również sprzedawali gęsi puch [Conway 1906, s. 240]. Odległa wyspa, dawała Pomorcem również azyl, gdyż represjonowano ich w Carskiej Rosji ze względów religijnych, jako że byli oni *raskolnikami* czyli staroobrzędowcami. Nie uznawali oni reformy liturgicznej patriarchy Nikona z lat 1652-1656, upodabniającej obrzędy Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego do greckich [Grek-Pabisowa 1999, s. 14].

Kolejnym ważnym etapem obecności człowieka na Spitsbergenie była przemysłowa eksploatacja węgla kamiennego, którego pierwsze tony załadowano na statek w 1899 r. [Stange 2008]. Z całą pewnością można powiedzieć że dopiero przemysł wydobywczy przyczynił się do budowania stałych osad na Spitsbergenie. Każda z obecnie funkcjonujących osad miała lub ma do dziś związek z górnictwem. Oczywiście w ciągu wieków, prowadzono na wyspie również badania naukowe, jak także organizowano wypadki eksploracyjne w głąb lądu. W XIX wieku podejmowano także liczne wyprawy na biegun północny, które w pewnym stopniu opierały się o infrastrukturę wyspy. Większość z nich zakończyła się niepowodzeniem jak np. wyprawa Parry’ego z 1827 r. [Długosz 2002]. Odkrywczy szczególnie upodabiali sobie osadę Ny-Ålesund, jako bazę wypadową na biegun, z której startowali m.in. Amundsen oraz Nobile [Roura 2010, s. 186].

Zawierucha I wojny światowej ominęła Svalbard, a po jej zakończeniu podjęto pracę nad określeniem przynależności administracyjnej archipelagu. W 1920 r. podpisano *Traktat Spitsbergeński* zwany również *Traktatem Paryskim*, ratyfikowany w 1925 r.² Według zapisów Traktatu, archipelag Svalbard przynależy do Królestwa Norwegii, ale państwa-sygnatariusze

² Rzeczpospolita Polska podpisała traktat w 1931 r.

(42 kraje) mają równe prawa do korzystania z zasobów naturalnych archipelagu i prowadzenia na jego terenie badań naukowych.

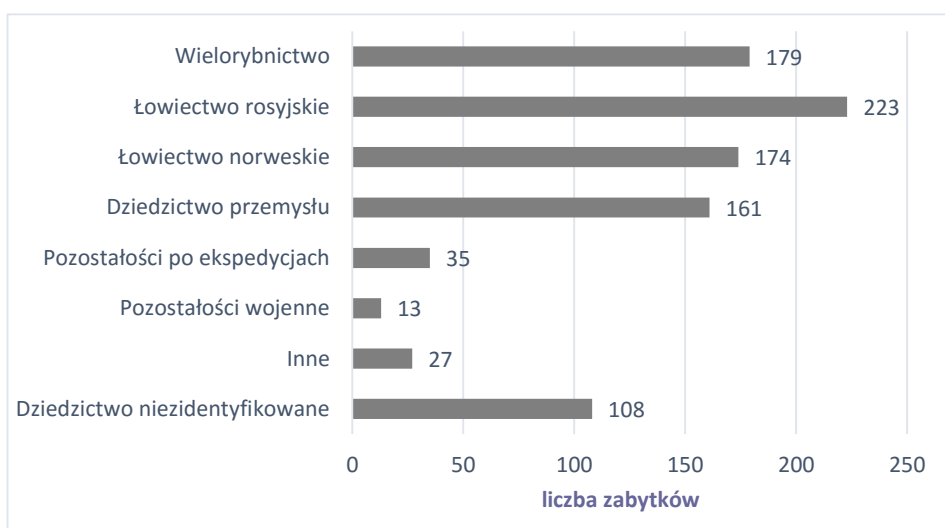
W trakcie II wojny światowej Spitsbergen odegrał istotną rolę strategiczną. Hitlerowskie Niemcy pragnące utrzymać hegemonię na Oceanie Atlantyckim, lokalizowały na wyspie stacje meteorologiczne, bardzo ważne dla planowania operacji marynarki wojennej. Ostatnia z nich opuszczona została dopiero we wrześniu 1945 r. Ciekawostką może być fakt, że do dziś w celu obrony przed niedźwiedziami, można wypożyczyć w Longyearbyen niemieckie karabiny *Gewehr 98* tzw. mausery, produkcji wojennej, pozostawione na wyspie po II wojnie światowej. W okresie powojennym i czasach „zimnej wojny”, Spitsbergen był areną rywalizacji komunizmu z demokracją. Na wyspie działały dwie rosyjskie miejscowości „kopalnie”, które rywalizowały z norweską stolicą Svalbardu. Aby uniknąć eskalacji konfliktu, rząd norweski ogłosił w 1950 r. Svalbard terytorium neutralnym, z zastrzeżeniem, że siły NATO mają prawo je zająć, jeśli neutralność Svalbardu zostanie naruszona. Svalbard jest do dziś strefą zdemilitaryzowaną. Obecnie wyspa posiada około 2300 stałych mieszkańców, ulokowanych w 5 miejscowościach. Niestety los dwóch z nich, nie jest do końca pewny: Pyramiden obecnie przekształcane przez Rosjan na bazę turystyczną; Sveagruve miasto kopalnia, w którym 1.10.2016 r., zawieszono wydobywanie węgla na 3 lata, pozostawiając 50 osób do konserwacji i ochrony dobytku.

Walory kulturowe Spitsbergenu

Ratyfikowany w 1925 r. *Traktat Spitsbergeński*, nadający Norwegii zwierzchnictwo nad archipelagiem, był również pierwszym aktem prawnym umożliwiającym regulację ochrony środowiska Svalbardu. Pierwsze zapisy chroniące środowisko, dotyczyły znacznego ograniczenia polowań przez myśliwych oraz wielorybników, na silnie już przetrzebioną faunę archipelagu. Natomiast niepokojące przypadki okradania grobów oraz niszczenia historycznych miejsc, przyczyniły się w 1974 r. do wprowadzenia pierwszych dokumentów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego. Natomiast dopiero w 2001 r., uchwalono kompleksowy akt ochrony środowiska na Svalbardzie (*Svalbard Environmental Protection Act 2001*) [www.miljodirektoratet.no, 18.01.2016], w którym konkretnie zdefiniowano zapis o ochronie zabytków dziedzictwa kulturowego, jako elementów zrównoważonego zarządzania środowiskiem. Ochroną objęto wszelkie konstrukcje, miejsca oraz obiekty ruchome, które utworzono lub pozostawiono na wyspie przed 1946 r. W promieniu 100 m od miejsc o cechach dziedzictwa kulturowego obowiązuje strefa ochronna, w której zabrania się biwakowania, przemieszczania i niszczenia zachowanych artefaktów (*Norwegian Directorate for Nature Management 2010*).

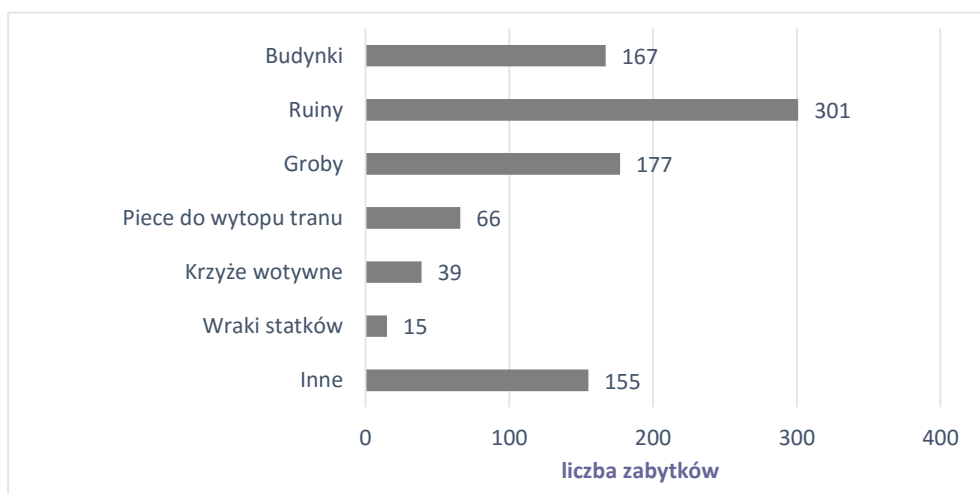
Pomimo srogiego klimatu do dnia dzisiejszego, zachowało się bardzo dużo pozostałości, wielowiekowej działalności człowieka. Na liście zabytków kulturowych zawartych w *Svalbard Environmental Protection Act 2001* [www.miljodirektoratet.no, 18.01.2016] można odnaleźć 920 pozycji (Ryc. 2). Pierwsze co rzuca się w oczy, to dominacja obiektów związanych z łowiectwem i wielorybnictwem, które w sumie stanowią ponad 62% całości. W skład tej grupy, wchodzi przede wszystkim traperskie chaty, reliktywne pułapki na zwierzęta oraz piece do wytapiania tranu i wraki łodzi wielorybnych. Ciekawym faktem jest, że pomimo mniejszego stosunku populacji ludności rosyjskiej do norweskiej, więcej „łowieckich śladów” zachowało się po Rosjanach. Pokazują to większą determinację Rosjan, do eksploracji i penetracji wyspy. Drugą najważniejszą gałęzią ludzkiej działalności, po której pozostały zabytki, był przemysł. Głównie są to zabytki pokopalniane (budynki, szyby wydobywcze, elementy infrastruktury technicznej, narzędzia), związane z wydobywaniem węgla kamiennego. Pomniejszą rolę odgrywają zabytki związane z ekspedycjami polarnymi i pozostałości wojenne. Choć właśnie jedną z najbardziej

atrakcyjnych i dobrze zachowanych pamiątek z okresu wojny, jest wrak samolotu – *Junkers Ju-88* na Kapp Borthen. Niestety część obiektów jest silnie zdegradowana, przez co nie zawsze można ustalić ich genezę i przeznaczenie, tworzą one grupę pt. „Dziedzictwo niezidentyfikowane”. Zabytki kulturowe na Spitsbergenie, można również podzielić wg typu (Ryc. 3). Na wyspie najczęściej można znaleźć szeroko rozumianych ruin; budynków traperskich, przemysłowych, jak również innych konstrukcji. W środowisku, gdzie występuje wieloletnia zmarzlina, ziemia z czasem „oddaje” zakopane przedmioty, dlatego, aż 177 zabytków stanowią groby, a właściwie ich zawartość (szkielety i ich fragmenty). Również w podziale na typ zabytków kultury, widać rosyjski wpływ na dzieje wyspy, gdzie udokumentowano trzydzieści dziewięć krzyży wotywnych, charakterystycznych dla wyznawców prawosławia. Również ciekawym typem zabytków są wraki statków w liczbie piętnastu sztuk (Ryc.4). W większości przypadków eksponowane są one na wyniesionych terasach morskich, a ich obecność przydaje się obecnie badaczom zmian klimatycznych, którzy poprzez ich położenie są w stanie rekonstruować przebieg pierwotnej linii brzegowej.

Ryc. 2. Wykaz zabytków kultury Svalbardu według pierwotnej funkcji

Źródło: opracowanie własne za Roura 2010.

Ryc. 3. Wykaz zabytków kultury Svalbardu według typu

Źródło: opracowanie własne za Roura 2010.

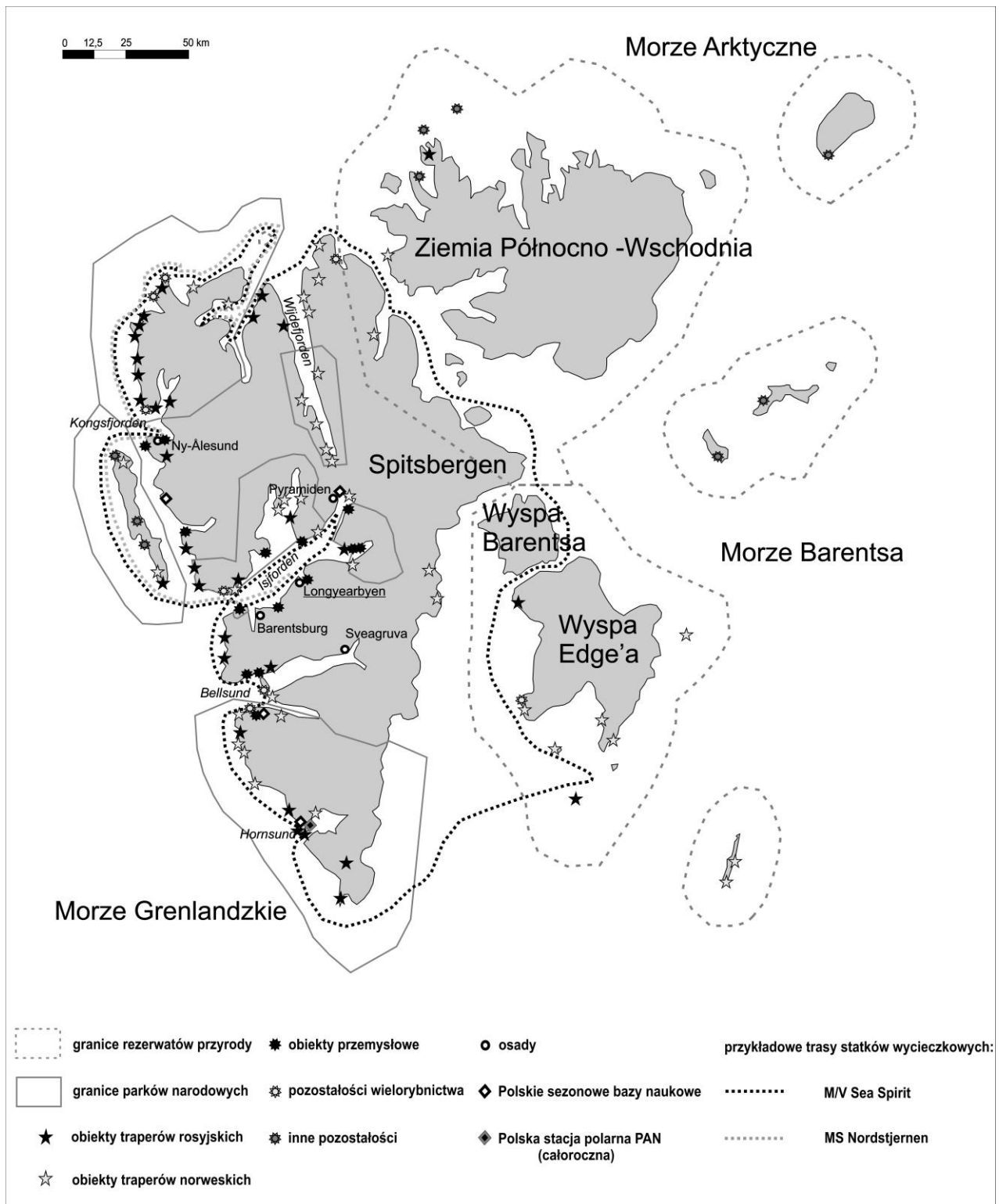
Ryc. 4. Chata trapera oraz łódź wielorybnicza (Calypsobyen, okolice bazy naukowej UMCS)
Źródło: fot. Marek Jaskólski 2014.

Turystyka kulturowa na Spitsbergenie – stan obecny

Zainteresowanie obszarem polarnym, jako potencjalnym obszarem rozwoju turystyki dostrzegane było już przy końcu XIX w. Wywołane zostało wzrostem popularności wypraw arktycznych, a przede wszystkim wyścigiem podróżników o zdobycie bieguna. W połowie XIX w., pionierzy turystyki, zaczęli prywatnymi jachtami odwiedzać wyspę. W latach 70 XIX w., zaczęły kursować pierwsze statki pasażerskie na Spitsbergen. Natomiast pierwszy hotel na Spitsbergenie powstał w 1890 r., w Longyearbyen [Baldacchino 2006]. W tej samej osadzie w 1897 roku powstało, również pierwsze biuro podróży na wyspie.

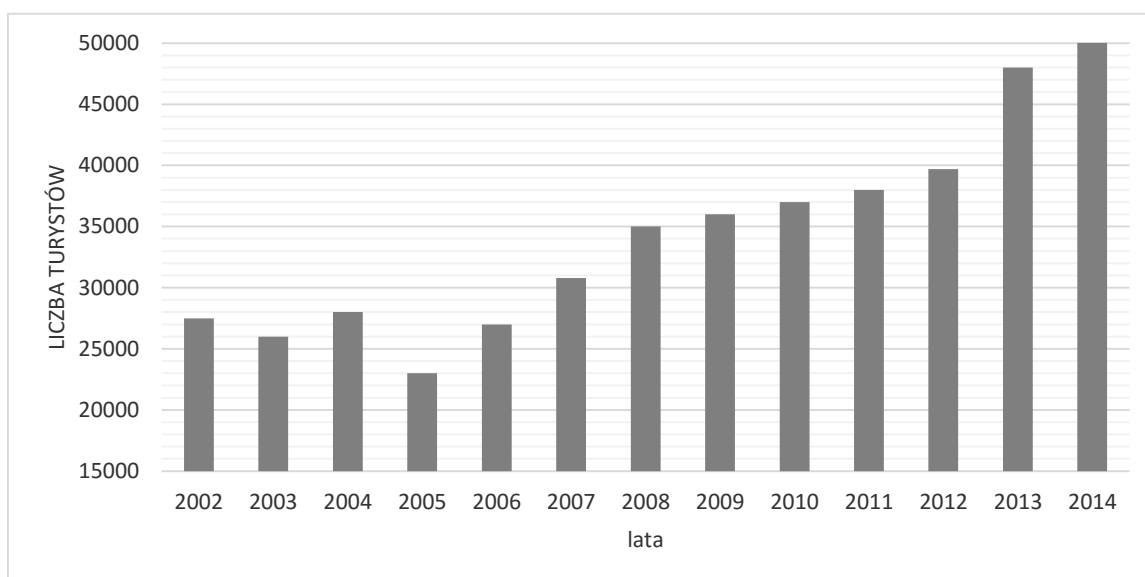
Systematyczny wzrost liczby turystów w Arktyce zauważalny jest od końca lat. 50 XX w. [Maciejowski 2007, s. 123]. Na terenie archipelagu Svalbard, dodatkowo zostało to spotęgowane poprzez fakt zmniejszenia się zasobów węgla kamiennego. Zmusiło to Norwegię do poszukiwania alternatywnych środków pozwalających na utrzymanie, a przede wszystkim usankcjonowanie peryferyjnych, ale strategicznych osad za kołem podbiegunowym. Rozpoczęto tworzyć parki narodowe oraz rezerwaty (Ryc. 5). Obecnie ponad 65% powierzchni archipelagu (około. 61020 km²) oraz około 86% wód terytorialnych (do 12 mil morskich od brzegu) objętych jest ochroną. Na Svalbardzie istnieje 7 parków narodowych, 21 rezerwatów i jeden obszar ochrony natury nieożywionej (*Geotop*).

Zmiany przeprowadzone przez norweską administrację na początku XXI w. odbijają się na wielkości ruchu turystycznego. Ostatnie 10-lecie było okresem największego rozkwitu turystyki na Spitsbergenie (Ryc. 6). O ile jeszcze do roku 2006 liczba turystów odwiedzających Longyearbyen w sezonie nie przekraczała 30 tys., to w sezonie 2014 miasto odnotowało rekordową liczbę dochodzącą do 50 tysięcy. Pokazuje to, że w przeciągu tak krótkiego okresu ruch turystyczny się podwoił.

Ryc. 5. Obszary chronione oraz atrakcje turystyki kulturowej na Svalbardzie

Źródło: opracowanie własne za Geitz 2004, Maciejowski 2007, Roura 2010.

Ryc. 6. Liczba turystów odwiedzających Longyearbyen (stolica, centrum turystyczne)

Źródło: opracowanie własne za www.syssemmannen.no.

Możliwości rozwoju turystyki kulturowej na Spitsbergenie

Dla kompleksowego ukazania potencjału turystycznego Spitsbergenu została wykonana analiza SWOT [Dyson 2004], która w prosty sposób ukazuje stan i potencjał turystyki kulturowej na Spitsbergenie. W tabeli (Tab. 1) umieszczono mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dla branży turystycznej na wyspie. Najmocniejszy atut (silne strony) dla zainteresowanych turystyką kulturową, to jak już wcześniej opisano: istnienie dużej liczby różnorodnych zabytków wkomponowanych w arktyczny krajobraz.

Tab. 1. Analiza SWOT turystyki kulturowej na Spitsbergenie

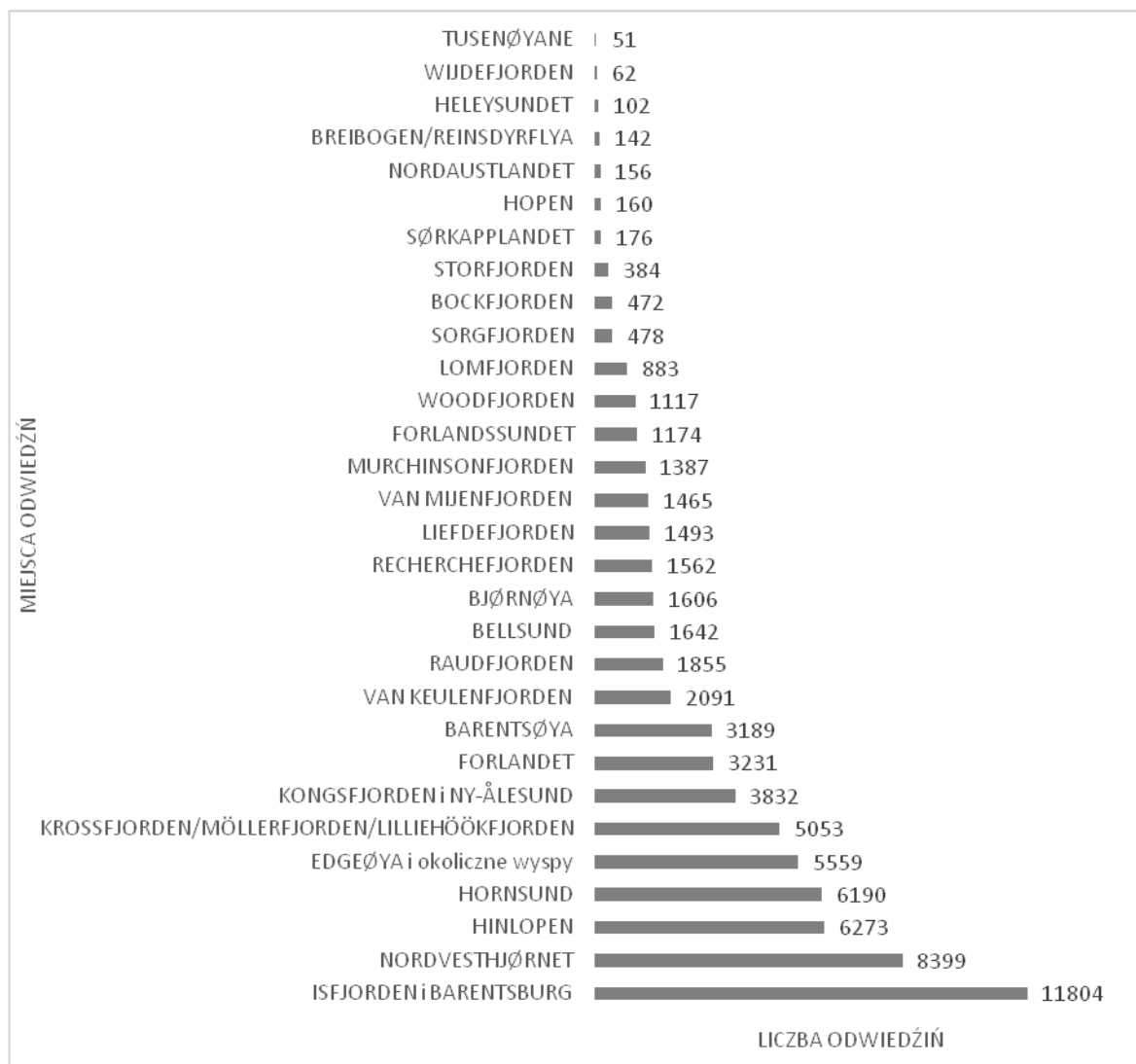
<p>Strengths - silne strony</p> <ul style="list-style-type: none"> • unikalność typów i rodzajów dziedzictwa kulturowego • liczba zachowanych obiektów • walory przyrodnicze i krajobrazowe • możliwość spokojnego zwiedzania (brak tłumów) 	<p>Weaknesses - słabe strony</p> <ul style="list-style-type: none"> • duże rozproszenie obiektów i znaczne odległości między nimi • stan zachowanych obiektów • wysokie koszty eksploracji • wysokie potencjalne zagrożenie życia • niestabilna pogoda • klimat
<p>Opportunities - szanse</p> <ul style="list-style-type: none"> • obniżenie kosztów przelotu i przemieszczania się na miejscu • rozwinięcie bazy noclegowej • realizacja planów przekształcenia Pyramiden w ośrodek obsługi turystycznej • monitoring i konserwacja obiektów dziedzictwa kulturowego • utworzenie tras tematycznych np. szlak wielorybiczny, szlak Pomorców, szlak traperów 	<p>Threats - zagrożenia</p> <ul style="list-style-type: none"> • przyspieszona przez zmiany klimatyczne degradacja obiektów i stanowisk archeologicznych • związane ze wzrostem liczby turystów zagrożenia dla środowiska i samych obiektów dziedzictwa kulturowego • „łowcy skarbów” • nie pewność zmian po dezaktualizacji traktatu Spitsbergeńskiego

Źródło: opracowanie własne za Dyson 2004.

Do najsłabszych stron (słabe strony) zaliczyć można znaczne rozproszenie zabytków, co wraz z samym dostaniem się na wyspę generuje spore koszty dla turysty. Większość zagrożeń można by ograniczyć stosując działania zawarte w szansach, np. przeciwdziałaniem łowcom skarbów oraz zagrożeniom wywołanym wzrostem liczby byłby monitoring i konserwacja obiektów. Na zagrożenia ze strony zmian klimatycznych i losów politycznych archipelagu branża turystyczna znacznego wpływu nie ma. Znaczną barierą turystyczną regionu pozostaje jednak rozproszenie zabytków kultury oraz ich odległość od ludzkich osiedli. Ponadto ze względu na noc polarną i warunki pogodowe, na Spitsbergenie sezon turystyczny jest krótki (maj-wrzesień). Największe nasilenie ruchu turystycznego następuje w okresie: od końca czerwca do końca sierpnia, kiedy jest dzień polarny, a słońce nie zachodzi. Dodatkowo w okresie: od czerwca do końca lipca trwa rozkwit tundry, przyciągając turystów wielobarwnymi połaciami polarnych łąk. Natomiast, jeżeli planuje się zwiedzanie interioru wyspy, to najkorzystniejszą porą roku jest okres od marca do maja. Co prawda, w tym czasie dzień jest jeszcze krótki, ale nie ma roztopów, co umożliwia przemieszczanie się skuterem śnieżnym, na nartach lub psim zaprzęgiem (sprzęt do wynajęcia w Longyearbyen). Podczas arktycznego lata poruszanie się po wyspie jest silnie utrudnione, przez wszechobecną wodą. Śnieg i warstwa czynna wieloletniej zmarzliny topnieją, co powoduje powstanie rozległych okresowych zastoisk oraz bagien. Przeprowadzanie się przez mnogość rwących rzek staje się wtedy prawdziwym wyzwaniem.

Podejmowanie się wycieczek trekkingowych, wymaga zaprawy fizycznej oraz odpowiedniego sprzętu, co zalicza już tę formę zwiedzania do turystyki kwalifikowanej. Sposób zwiedzania obszaru jest dosyć specyficzny, ze względów bezpieczeństwa (ataki niedźwiedzi polarnych), poza granicami osad ludzkich obowiązuje konieczność posiadania broni palnej. Jak można zauważyć, sam charakter obszaru oraz forma jego eksploracji łączy w sobie aspekty turystyki kulturowej i turystyki przygodowej, a wręcz ekstremalnej [Stasiak 2013, s. 71-72]. Priorytetem zarządców wyspy jest ochrona środowiska naturalnego. W związku z czym po obszarach rezerwatów i parków narodowych poruszać się można tylko za zezwoleniem gubernatora. Między osadami nie ma połączeń drogowych, nie ma również oznaczeń, jak i samych szlaków turystycznych. Pozostaje tylko transport wodny i powietrzny. Z kontynentalnej Europy najszybciej i najtaniej na Spitsbergen dostać się można samolotem. Częste cywilne połączenia lotnicze umożliwiają szybkie osiągnięcie Longyearbyen lub Ny-Ålesund z Polski, np. z Wrocławia (Ryanair, Wizzair) przez Oslo (SAS, Norwegian) do Longyearbyen. Dla przeciętnego turysty indywidualnego atrakcjami są: główne centrum turystyczne Svalbardu jakim jest Longyearbyen oraz krótkie zazwyczaj nie przekraczające jednego dnia wycieczki terenowe wokół miasta, bądź rejsy po Isfjordzie. Przykładem takiej jednodniowej wycieczki może być rejs statkiem Billefjorden lub Polar Girl organizowany przez biuro turystyczne Spitsbergen Travel. Zakres wycieczki obejmuje m.in. zwiedzanie „opuszczonej” osady Pyramiden, piknik przy lodowcu w trakcie którego można spożyć grillowanego steka z wieloryba itp. Według statystyk ruchu statków turystycznych na Svalbardzie w sezonie 2014 [www.sysselmannen.no, 12.02.2016] największe natężenie turystyczne koncentrowało się właśnie w obrębie Isfjordu oraz osady Barentsburga (16%). Kolejne miejsca w zestawieniu są związane z najpowszechniejszą formą turystyki na Spitsbergenie którą jest turystyka zbiorcza zorganizowana (Ryc. 7). Pakiety takich komercyjnych wycieczek obejmują najczęściej tygodniowe/wielotygodniowe rejsy po fiordach i wyspach archipelagu Svalbard. Podczas rejsu odwiedzane są miejsca dawnej obecności traperów, wielorybników itd. Organizowane są zejścia na ląd, podczas których turyści pod zbrojną eskortą przewodnika mogą bezpiecznie (dla siebie i dla zabytków), poznawać historie działalności człowieka w Arktyce. Takie rejsy są jednak bardzo kosztowne, np. dwunastodniowy rejs statkiem MS Quest wokół Spitsbergenu, łączy się z kosztem zaczynającym się od 6950 €/os. [www.polar-kreuzfahrten.de, 8.03.2016]. Alternatywą jest wynajęcie w kilka osób jachtu (z kapitanem lub bez), wtedy cena jest sporo niższa,

a potencjalny turysta zyskuje większą swobodę zwiedzania. Małe jednostki pływające nie mają takich ograniczeń prawnych we wpływaniu do fiordów jak duże jednostki.

Ryc. 7. Wykaz odwiedzin statków turystycznych w danych obszarach

Źródło: opracowanie własne za www.sysselmannen.no.

Potencjalne cele turystyki kulturowej na Spitsbergenie

Poniżej opisano osady, które w opinii autorów mogą stanowić potencjalne cele turystyki kulturowej na Spitsbergenie. Warto zauważyć, że przy lokacji tych osad głównym czynnikiem decydującym był dogodny dostęp do morza, zarówno w aspekcie morfologii terenu jak i specyfiki klimatycznej (osada/port w zacisznej zatoce, najdłużej utrzymującej akwen wolny od lodu). Osady zakładano na wyniesionych terasach morskich, w zależności od okresu ich założenia służyły pierwotnie jako: faktorie, osady traperów, osady wielorybników, osady wypadowe/naukowe, osady przemysłowe.

Longyearbyen to centrum administracyjne wraz z siedzibą gubernatora Svalbardu zamieszkałe przez 1595 osoby (2016 r.). W „dzielnicach” wokół miasta (Nybyen, Bjørndalen), które nie są traktowane jako centrum (w spisie ludności oddzielna kategoria) - żyje dodatkowo kilkaset osób (*Statistics Norway 2016*). Osada położona jest na szerokości 78°13'N i długości 15°33'E w regionie Nordenskiöldland (od fińskiego badacza Adolfa Nordenskiöld'a) nad Adventfjorden który jest odnogą najszerszego svalbardzkiego fiordu

jakim jest Isfjorden. Longyearbyen rozciągnięte jest południkowo między płaskowyżami Platåberget (ok. 450 m n.p.m) i Gruvefjellet (ok. 570 m n.p.m) w dolinie Longyear, którą płynie Longyeraelva. Rzeka ta, zasilana jest głównie wodami glacialnymi lodowców Longyearbreen i Larsbreen oddzielonymi od siebie wzniesieniem Sarkofagen (ok. 500 m n.p.m).

Miasteczko założone zostało jako osada górnicza przez amerykańskiego przedsiębiorcę Johna Munro Longyear'a w 1906 r. i nosiło pierwotnie nazwę Longyearcity. W 1916 roku obszar wydobywczy wraz z osadą odkupiła norweska kompania węglowa „*Store Norske Spitsbergen Kullkompani*”. Od 1925 r. czyli z rokiem wejścia w życie *Traktatu Spitsbergeńskiego* w miasteczku urzęduje Gubernator, który jest przedstawicielem Norweskiej administracji [Dolnicki i Gawor 2012, s. 72]. W 1926 r. miasteczko przemianowano na Longyearbyen (miasto Longyera). Populacja osady rosła powoli i falowo, zimę 1919-1920 przetrzymało 230 osób (w tym 37 kobiet i dzieci), w trakcie zimowania w 1934-35 r. miasto odnotowało 550 mieszkańców. Z wyłączeniem okresu II wojny światowej, powyższa liczba mieszkańców utrzymywała się aż do lat 80-tych XX w. Druga wojna światowa nie ominęła miasteczka. W 1941 r. ewakuowano mieszkańców do Anglii, a w trakcie ataku niemieckich niszczycieli we wrześniu 1943 r., doszczętnie zniszczone zostały zabudowania osady. Choć charakter miasteczka ewoluował z pierwotnej czysto przemysłowej funkcji do ośrodka badawczego i zaplecza turystycznego, w Longyearbyen nadal wydobywa się węgiel kamienny.

W czynnej od połowy lat 60-tych XX w. sztolni nr 7, około 20 górników wydobywa rocznie około 90 000 t węgla z pokładów trzeciorzędowych wieku paleoceńskiego (pokłady Longeyar o miąższości 1,5 - 2m). Około 2/3 urobku eksportuje się do Niemiec, pozostałą część zużywa się w miejscowej elektrociepłowni. Szacuje się, że pokłady starczą do 2030 r. Rezerwuar wody pitnej stanowi sztuczne jezioro Isdammen, zlokalizowane przy ujściu Adventelvy do Adventfiordu. Longyearbyen posiada lotnisko przystosowane do obsługi samolotów pasażerskich. Dziś w miasteczku funkcjonuje szereg hoteli (w tym również bardzo luksusowy *Radisson Blu*), dwa muzea, kościół, podstawowe zaplecze handlowo-usługowe w tym przedszkole i szpital. Od 1993 r. istnieje możliwość studiowania arktycznej przyrody na lokalnym uniwersytecie UNIS. Na terenie kampusu znajduje się również muzeum Svalbardu, które kusi ciekawymi wystawami o bardzo szerokim zakresie tematycznym. W jednej ze starych sztolni funkcjonuje od 2008 r. międzynarodowy bank nasion (*Svalbard Global Seed Vault*). W tunelu o długości 125 m, w stałej temperaturze gwarantowanej przez wieloletnią zmarzlinę przechowuje się ok. 4,5 mln. próbek nasion z całego świata. W okolicach sztolni nr 7 na wzniesieniu Breinlosa (500 m.n.p.m) od 1996 r., istnieje zespół urządzeń satelitarnych EISCAT (*European Incoherent Scatter*) służących badaniu zjawisk elektromagnetycznych zorzy polarnej. Natomiast nad lotniskiem na płaskowyżu Platåberget funkcjonuje od 1997 r. zespół anten talerzowych używanych m.in. do przesyłania danych oraz sterowania satelitami.

W 2004 r. Longyearbyen zostało połączone światłowodem z kontynentem. Na obszarze miasteczka istnieją również obszary chronione. W okolicach lotniska oraz nad sztucznym jeziorem utworzone są rezerwaty obszarów lęgowych ptaków. Do najważniejszych zabytków Longyearbyen należą elementy infrastruktury górniczej. Wysoko na stromych stokach zlokalizowane są wejścia do sztolni oraz budynki kruszarni urobku. Od starych opuszczonych sztolni, aż do kei węglowej (ok. 3-4 km) zachowane zostały drewniane filary kolejki węglowej. Dodatkowo na terenie miasta jest ustawionych kilka rzeźb i jeden pomnik (Ryc. 8) związanych z tematyką górniczą. W okolicach zbiornika wody pitnej nad rzeką, zobaczyć można aluminiowy wrak niemieckiego samolotu z okresu II Wojny Światowej. Warto wspomnieć tu również o kalendarzu kulturalnym wyspy. Do cyklicznie organizowanych wydarzeń kulturalnych organizowanych w Longyearbyen należą m.in. styczniowy *Polarjazz*. *Festiwal* zrzeszający norweskie grupy muzyczne trwa około

tygodnia i jest najdalej na północ organizowanym festiwalem jazzowy na świecie. Z początku marca uczestniczyć można w „Tygodniu strony Słońca” (nor. *Solfestuka*). Głównym przesłaniem festiwalu jest przywitanie słońca po trwającej pół roku nocy polarnej. Organizowane są koncerty, wystawy i zawody sportowe. Pod koniec września mieszkańcy świętują lokalny *Oktoberfest*, podczas którego oprócz piwa, serwuje się lokalne przysmaki takie jak np. *fårikål*, czyli norweski gulasz jagnięcy. Natomiast pod koniec października, kiedy ponownie zaczyna się noc polarna odbywa się *Dark Season Blues*, czyli festiwal bluesowy. Koniec kulturowego kalendarza wieńczy *Kunstpause* czyli „Przerwa Artystyczna” organizowana w połowie listopada, na którą zaprasza się muzyków oraz artystów z całego świata [www.spitsbergentravel.com, 8.01.2016].

Ryc. 8. Pomnik Górnika w centrum Longyearbyen

Źródło: fot. Marek Jaskólski 2015.

Ny-Ålesund, to najbardziej na północ wysunięta osada Svalbardu, centrum naukowo – badawcze. Osada położona jest na szerokości $78^{\circ}55'N$ i długości $11^{\circ}56'E$ w regionie Oscar II Land na rozległej wyniesionej terasie morskiej nad zatoką Thiisbukta w Kongsfjorden (pol. królewski fjord). Pierwsze zabudowania na terenie obecnego miasteczka, powstały w 1901 r., jako zaplecze prywatnej kopalni węgla kamiennego. W 1916 r. założono osadę Ny-Ålesund. Miasteczko zapisało się w historii jako baza wyprawowa na biegun północny np. dla wypraw Amundsena–Ellswortha (1925 r.), Byrda i Bennetta (1926 r.), czy Amundsena–Ellswortha–Nobilego (1926 r.). Do dziś ocalał tzw. maszt Amundsena, który jest główną atrakcją turystyczną osady. Niska rentowność złóż obszaru oraz częste wypadki górnicze przesądziły o zaprzestaniu wydobycia w 1963 r. Infrastruktura osady miała jednak pozostać i służyć nauce, w 1968 r. otwarto w Ny-Ålesund norweską stację badawczą. Obecnie centrum naukowo-badawcze zrzesza naukowców z 20 krajów. W sezonie letnim osadę zamieszkuje do 150 osób, w zimie pozostaje tylko około 30 osób obsługi technicznej gwarantującej m.in. ciągłość pomiarów. Własne stacja w osadzie posiadają m.in. Norwegowie, Niemcy, Francuzi, Włosi, Koreańczycy i Hindusi.

Barentsburg, jest rosyjskim miasteczkiem górniczym zamieszkałym przez około 495 osób (2016 r.). Osada położona jest na szerokości $78^{\circ}04'N$ i długości $14^{\circ}13'E$ w regionie Nordenskiöldland nad Grønfjorden wpływającym do Isfjorden. Osada rozciąga się południkowo na wyniesionej terasie morskiej, ograniczona jest od wschodu wzniesieniami Grønfjordfjellet (ca. 500m.n.p.m) i Bykollen (ca. 230 m.n.p.m) rozdzielonymi doliną Gladdalen, którą płynie potok Gladdbekken.

Barentsburg zaopatrywany jest w wodę pitną z jeziora Stemmevatnet, znajdującego się po przeciwległej stronie Grønfjorden. Jezioro zasilane jest głównie wodami roztopowymi lodowca Vøringsbreen, a woda pompowana jest z jeziora do osady rurociągiem.

Początki aktywności człowieka w okolicach Barentsburga datuje się na wiek XVI. Łatwo dostępne wybrzeża Grønfjorden, sprzyjały adaptacji terenu pod osady Pomorców, trudniących się myślistwem. Również wielorybnicy doceniali dogodność lokalizacji Grønfjorden. Na południe od dzisiejszego Barentsburga na Finneset (pol. przyjazny cypel) działała stacja ćwiartowania wielorybów, zaś na przeciwległym brzegu nad Kokerinhamna (pol. wrząca zatoka) znajdowała się wytapialnia tranu [Stange 2008, s. 231].

Wydobycie węgla kamiennego na tym obszarze zapoczątkowała Norweska spółka węglowa, kopalnią funkcjonującą sezonowo. W zimie pilnowana była przez fińskie małżeństwo, które doczekało się 09.05.1913 r., pierwszego urodzonego na Spitsbergenie dziecka. W 1920r. teren kopalni przejęła holenderska firma górnicza NeSpiCo (*Nederlandsche Spitsbergen Compagnie*) i założyła górniczą osadę Barentsburg (na cześć holenderskiego odkrywcy Spitsbergenu Willema Barentszooona).

Od 1932 r. Barentsburg należy do rosyjskiej spółki węglowej *Trust Arcticugol*. W czasie II Wojny Światowej osadę ewakuowano. Do czasu ataku niemieckiej marynarki wojennej w 1943 r. w Barentsburgu stacjonował 80 osobowy garnizon, złożony z żołnierzy norweskich. Krótko po wojnie Rosjanie wznowili wydobycie węgla kamiennego. Przez okres zimnej wojny Barentsburg był najprężniej rozwijającym się ośrodkiem na Svalbardzie, liczba mieszkańców dochodziła do 1500 osób [Stange 2008 s. 231]. Osada była częściowo samowystarczalna, posiadała szklarnie, hodowano bydło oraz trzodę chlewną. Dziś większość budynków osady jest w opłakanym stanie. Pomimo aktualnie przeprowadzanych remontów nie prognozuje się utrzymania przez Barentsburg funkcji górniczej.

Współczesne wydobycie pokładów węgla kamiennego utrzymywane jest na poziomie 120 000 t/rok, a większość urobku trafia do lokalnej elektrociepłowni [Stange 2008 s. 232]. W 2006 r. doszło do pożaru jednej ze sztolni, a w wyniku wypadku w 2008 r. zmarło dwóch górników. W osadzie funkcjonuje hotel z pocztą i Muzeum Pomorców. Nie zabrakło również akcentów politycznych. W centrum osady znajduje się popiersie Lenina, a wysoko na zboczu górującego nad Barentsburgiem szczytu, widnieje gwiazda i napis „miru mir” (pol. światu pokój). Wiele budynków w Barentsburgu posiada ciekawe zdobienia, ściany murowanych

budynków ustrojone są w większości muralami. Pod względem urbanistycznym Barentsburg jak i poniżej opisana Pyramida wydają się bardziej zorganizowane niż osady norweskie. W miasteczku istnieje również drewniana prawosławna kaplica (Ryc. 9), która została wybudowana dla upamiętnienia katastrofy lotniczej w Adventdalen.

Ryc. 9. Drewniana Cerkiew w Barentsburgu

Źródło: fot. Marek Jaskólski 2014.

Pyramiden, opuszczona osada górnicza położona jest na szerokości 78°39'N i długości 16°20'E w regionie Dickson Land nad zatoką Mimerbukta w Billefjorden (część Isfjorden). Osada rozciąga się równoleżnikowo w dolinie Mimerdalen, od północy opiera się o stoki Pyramiden (940 m.n.p.m) stąd również nazwa osady. Z osady rozciągają się piękne widoki (wschód) na uchodzący do zatoki Adolfbukta lodowiec Nordenskiöldbreen.

Wydobycie węgla kamiennego w Pyramiden, zapoczątkował Szwed Bertil Högbum w 1911 r. Z powodu mizernych zysków w 1926 r., odsprzedał teren Rosjanom. W 1931 r. obszar przejęła rosyjska spółka węglowa *Trust Arcticugol* [Stange 2008 s. 246]. W 1941 r. Pyramiden ewakuowano, jednak jako jedyna osada na Svalbardzie uniknęła zniszczeń wojennych, tak więc bez przeszkód w 1946r. wznowiono wydobycie węgla. W 1989 r. osada liczyła 715 mężczyzn, 228 kobiet i 71 dzieci.

Wybudowano szkołę oraz hale sportową wraz z basenem. Samowystarczalność osady zapewniały uprawy szklarniowe i chów bydła oraz trzody chlewnej. Wydobywany węgiel pochodził z okresu wczesno-karbońskiego i osiągał miąższość do 10 m. Ze względów ekonomicznych (wyczerpanie możliwych do eksploatacji pokładów) w 1998 r. zamknięto kopalnię oraz ewakuowano osadę [Stange 2008 s. 247].

Obecnie w Pyramiden funkcjonuje hotel w którym stacjonuje około 20 osób, pracujących przy demontażu oraz porządkowaniu terenu po działalności górniczej. Przy zamiarze noclegu w hotelu potrzebna jest wcześniejsza rezerwacja, jednak możliwe jest również przenocowanie w kontenerach postawionych w porcie. W hotelowej restauracji można zjeść ciepłą strawę (np. grzybową z lokalnych grzybów), jak i zakupić rosyjskie produkty.

Opuszczone zabudowania można zwiedzać z lokalnym przewodnikiem, odwiedzając niektóre budynki, uzyskuje się wrażenie jakby czas stanął w miejscu (Ryc. 10). Rozwieszone pranie, kalendarze i pozostawiona zastawa stołowa potęguje wrażenie jakby mieszkańcy opuścili to miejsce tylko na chwilę i zaraz wrócą (duże podobieństwo do zwiedzania Prypeci k. Czarnobyła). Obecnie Federacja Rosyjska ponownie inwestuje w Pyramiden, tym razem w branży turystycznej. W byłej osadzie górniczej planuje się utworzenie kompleksu muzealnego oraz infrastrukturę turystyczną. W okolicy osady znajduje się połączona letnia placówka poznańskiego *Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza* i czeskiego *Jihočeská Univerzita*.

Ryc. 10. Pomnik upamiętniający rosyjskie górnictwo na Spitsbergenie w Pyramiden

Źródło: fot. Marek Jaskólski 2014.

Podsumowanie

Przedstawione w artykule przykłady atrakcji turystycznych Spitsbergenu, ukazują istniejący potencjał turystyczny tego regionu. Na wyspie znajdują się kilkaset elementów turystycznych, które objęte są ochroną prawną i mogą być zakwalifikowane, jako dziedzictwo kulturowe. Rozmieszczone są one punktowo bądź w zgrupowaniach na obszarze całego Spitsbergenu. W wyniku takiego rozkładu, tworzą atrakcyjną alternatywę lub uzupełnienie, klasycznych wycieczek turystycznych, związanych z poznawaniem arktycznej przyrody. Elementy dziedzictwa kulturowego zostały zaklasyfikowane do siedmiu grup według ich pierwotnego przeznaczenia (Ryc. 11). Podział ten ukazuje zróżnicowane tematyczne zachowanych zabytków, co znacząco rozszerza grupę potencjalnych zainteresowanych.

Niestety łatwiejszy dostęp Spitsbergenu, skutkujący zwiększeniem napływu turystów, w ten bardzo wrażliwy środowiskowo obszar, przyczynia się do jego silnej dewastacji [Vistad i inni 2008, s. 38]. Aby przeciwdziałać degradacji, norweska rada naukowa finansuje m.in. projekt CULPOL (*Cultural Heritage in Polar Regions*). Projekt funkcjonujący od 2013r., obejmuje swoją działalnością głównie Svalbard i ma na celu monitorowanie wpływu warunków klimatycznych oraz działalności turystycznej na zabytki dziedzictwa kulturowego [www.niku.no, 18.01.2016]. Oprócz celowego niszczenia zabytków, poprzez np. zabierania ich fragmentów jako pamiątki, nieodpowiedzialni turyści zaśmiecają i niszczą również środowisko naturalne regionu [Geitz i inni 2004, s. 48].

Dla potencjalnych turystów z Polski kluczowy jest wzrost liczby połączeń lotniczych relacji Polska - Norwegia. Rozbudowująca się siatka połączeń jest coraz bardziej atrakcyjna cenowo, umożliwiając nawet mniej zamożnym turystom eksplorację Arktyki. Również na samym Spitsbergenie, z roku na rok obserwuje się większą ofertę transportową, zwiększa się ilość polskich jachtów. Kapitanowie tych jednostek oferują wycieczki po fjordach w bardzo przystępnych cenach, a dla krajan posiadają dodatkowe rabaty.

Należy jednak pamiętać, że wybierając się w obszary arktyczne powinno się dokładnie przygotować. Nieprzygotowani turyści narażają się często na niebezpieczeństwo. Pomimo dostępnych materiałów instruktażowych (<http://www.visitsvalbard.com/en/Brochures>), co roku dochodzi do ataków niedźwiedzi polarnych na nieostrożnych i nieprzygotowanych turystów. Turysta odwiedzający Spitsbergen powinien mieć również na uwadze arktyczny, górski klimat, cechujący się niestabilnością pogody. Zatem planowanie wycieczki terenowej

powinno, być poprzedzone sprawdzeniem pogody oraz zastosowaniem „górskich” środków bezpieczeństwa (folia termiczna, środek łączności itd.). Reasumując, przy zachowaniu zdrowego rozsądku i odpowiednim ekwipunku, czas spędzony na Spitsbergenie może być niezwykle fascynującym przeżyciem, zarówno w aspekcie doznań przyrodniczych jak i kulturowych.

Ryc. 11. Dziedzictwo kulturowe Spitsbergenu według pochodzenia i rodzaju obiektów
Źródło: opracowanie własne.

Bibliografia

- Adamczyk J., 2011, *Turystyka ekstremalna – popularność i niewykorzystany potencjał*, „Studia i Materiały CEPL w Rogowie”, nr 13/ 3 (28)
- Baird P.D., 1967, *Świat polarny*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa
- Baldacchino G., 2006, *Extreme Tourism. Lessons from the Worlds Cold Water Islands*, Elsevier, Oxford, s. 170-291
- Conway W.M., 1906, *No Man's Land, a history of Spitsbergen from its discovery in 1596 to the beginning of the scientific exploration of the country*, The University press, Cambridge
- Dyson, R. G., 2004, *Strategic development and SWOT analysis at the University of Warwick*, „European journal of operational research”, nr 152 (3), s. 631-640
- Długosz Z., 2002, *Historia odkryć geograficznych i poznania Ziemi*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Dolnicki P., Gawor Ł., 2012, *Walory turystyczne wybranych regionów Spitsbergenu*, [w:] Z. Ziolo, T. Rachwał (red.), *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia Geographica III. Innowacyjność usług turystycznych układów przestrzennych*, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków, s. 70-74
- Gaworecki W., 2003, *Turystyka*, Wydanie IV (zmienione), PWE, Warszawa, s. 80-81
- Geitz M., Norris S., Lier M., 2004, *Cruise tourism on Svalbard- A risky business?*, WWF International Arctic Programme, Oslo, s. 48-49
- Grek-Pabisowa I., 1999 *Światowe migracje staroobrzędowców od wieku XVII do czasów współczesnych*. [w:] I. Grek-Pabisowa (red.), *Staroobrzędowcy, Szkice z historii, języka, obyczajów*, Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 18
- Gyimóthy S., Mykletun R.J., 2004, *Play in adventure tourism: The Case of Arctic Trekking*, „Annals of Tourism Research” nr 31 (4), s. 855-878
- Karczewski A., Stanowski W., 2013, *Rzeźba terenu* [w:] Z. Zwoliński, A. Kostrzewski, M. Pulina (red.), *Dawne i współczesne geokosystemy Spitsbergenu*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 31-34
- Maciejowski W., 2007, *Walory turystyczne i formy turystyki w archipelagu Svalbard (Norwegia)* [w:] W. Kurek, R. Faracik (red.), *Studia nad turystyką. Prace geograficzne i regionalne. Geograficzne, ekonomiczne i społeczne aspekty turystyki*, IGiGP UJ, Kraków:, s. 123-134
- Lier M., Aarvik S., Fossum K., Von Quillfeldt C., Overrein R., Barr S., Hansen P.H, Ekker M., 2010, *Protected Areas in Svalbard- Securing Internationally Valuable Cultural and Natural Heritage*, Norwegian Directorate for Nature Management 2010
- Roura R., 2010, *Cultural Heritage Tourism in Antarctica and Svalbard: Patterns, Impacts, and Policies*, [w:] M.C Hall, J. Saarinen (red.) *Tourism and Change in Polar Regions Climate, environments and experiences*, Routledge, Oxon, s. 180-203
- Stewart E.J., Howell S.E.L., Draper D., Yackel J., Tivy A., 2007, *Sea Ice in Canada's Arctic: Implications for Cruise Tourism*, „Arctic”, nr 60 (4), s. 370-380
- Stange R., 2008, *Spitsbergen Svalbard*, Druckerei Karl Keuer, Buetzow
- Stasiak A., 2013, *Nowe przestrzenie i formy turystyki w gospodarce doświadczeń*, „Turystyka”, nr 2 (23), s. 71-72
- Vistad I., Eide N.E., Hagen D., Erikstad L., Landa A., 2008 *Miljøeffekter av ferdsel og turisme i Arktis. En litteratur- og forstudie med vekt på Svalbard*, Norsk institutt for naturforskning, Lilehammer/Trondheim
- Wartecki A., 2010, *Społeczno - ekonomiczne uwarunkowania turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa”, nr 3, s. 4-15

Źródła internetowe

- <https://archive.org/details/cu31924029850751> [07.02.2016]
- www.miljodirektoratet.no/en/Legislation1/Acts/Svalbard-Environmental-Protection-Act/ [18.01.2016]
- www.niku.no/en/research/research_projects/Cultural+Heritage+in+Polar+Regions+%28CULPOL%29.9UFRrY4L.ips [18.01.2016]
- www.polar-kreuzfahrten.de/spitzbergen-reisen/kreuzfahrten-mit-kleinen-schiffen/preise-leistungen.html [08.03.2016]
- www.riksantikvaren.no/en/Topics/Polar-heritage [08.01.2016]

www.spitsbergentravel.com [08.01.2016]
www.syssemmannen.no/Documents/Syssemmannen_dok/Trykksaker/REISELIVSSTATISTIKK%20FOR%20SVALBARD%202014.pdf [12.02.2016]
www.syssemmannen.no/en/Toppmeny/The-Governor-of-Svalbard/The-Governors-Tasks/Environmental-management/Cultural-Heritage-Management/ [12.02.2016]
<http://frifagbevegelse.no/arbeidsmanden/kulldriften-i-svea-gar-i-dvale-6.158.412883.50be7c0774> [27.11.2016]
<http://www.ssb.no/en/befolkning/statistikker/befsvalebard/halvaar/2016-09-26?fane=tabell&sort=nummer&tabell=279106> [28.11.2016]
<http://www.visitsvalbard.com/en/Brochures> [20.02.2017]

Cultural tourism in Spitsbergen - the current state and development opportunities

Key words: cultural tourism, Spitsbergen, Arctic,

Abstract: The aim of our study is to identify the nature of the cultural tourism in Spitsbergen, by presenting its current state, characteristics of the values on which it is based and to determine the development opportunities. In view of the current communications capabilities, tourism development is also observed in the Arctic. Spitsbergen belonging to the European part of the Arctic is a museum of human presence in the polar regions. This article introduces the history of exploration and human activities on Spitsbergen, the largest island of the Svalbard archipelago. It describes the economic expansion, in particular, shows the development of tourism in the area. The article presents the types of cultural monuments preserved in Spitsbergen, discusses the form and scope of the legal protection of cultural heritage, and shows the main tourist destinations.